

Салыбекова Т.С.

**ЮРИДИКАЛЫК ЖАКТАРДЫН КЫЛМЫШ-ЖАЗА ЖООПКЕРЧИЛИГИ: ЧЕТ
ӨЛКӨЛҮК ТАЖРЫЙБАЛАРДА ЖАНА КЕЛЕЧЕКТЕ КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНДА КОЛДОНУЛУШУ**

Салыбекова Т.С.

**УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ: ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ
СТРАН И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРИМЕНЕНИЯ В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ**

T.S. Salybekova

**CRIMINAL LIABILITY OF LEGAL ENTITIES: FOREIGN EXPERIENCE AND
PROSPECTS OF THE KYRGYZ REPUBLIC**

УДК: 343

Берилген илимий макалада автор юридикалык жактарды кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартуунун: Кыргыз Республикасындагы жана чет өлкөлүк тажрыйбаларда колдонулушунун келечегин карайт. Автордун оюу боюнча, юридикалык жактарды укуктук карама-каршы ишмердүүлүгү боюнча кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартуу жөнүндөгү маселе өтө талаштуу жана татаал иштерден болуп саналат. Акыркы он жылдагы технократизациялоо жолу боюнча коомдун кыймылы менен байланышы, ар кандай өлкөлөрдө юридикалык жак тарабынан инсанга, коомго жана мамлекетке келтирген зыяны үчүн кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартуу жөнүндөгү маселелер барган сайын жана өжөрлүк менен талкуулана баштаганын баса белгилейт.

Негизги сөздөр: *юридикалык жак, укук, мыйзам, кылмыш-жаза сот өндүрүшү, атаандаштык, акыйкат, жарандардын укугу.*

В представленной научной статье автор рассматривает уголовную ответственность юридических лиц: опыт зарубежных стран и перспективы применения в Кыргызской Республике. По мнению автора, проблема уголовной ответственности юридических лиц за противоправную деятельность принадлежит к числу чрезвычайно спорных и сложных. В последние десятилетия в связи с движением общества по пути технократизации, в различных странах все чаще и настойчивее стал обсуждаться вопрос об уголовной ответственности юридических лиц за вред, причиненный личности, обществу и государству.

Ключевые слова: *юридическое лицо, право, закон, уголовное судопроизводство, состязательность, справедливость, право граждан.*

The presented scientific article the author considers the criminal responsibility of legal entities: foreign experience and prospects of the Kyrgyz Republic. According to the author, the issue of criminal liability of legal persons is one of an extremely controversial and difficult for illegal activities. In recent decades, due to the movement of society towards technocratization in various countries are increasingly and insistently began to discuss the issue of criminal liability of legal persons for damage caused to the individual, society and state.

Key words: *legal entity, right, law, criminal justice, competitiveness, fairness, the right of citizens.*

Укукка каршы жасалган ишмердүүлүгү үчүн юридикалык жактарды кылмыш-жаза жоопкерчили-

гине тартуу маселеси ар дайым татаал жана талаш тартышты жаратып келет. Акыркы он жылдагы технократизациялоо жолу боюнча коомдун кыймылы менен байланышы, ар кандай өлкөлөрдө юридикалык жак тарабынан инсанга, коомго жана мамлекетке келтирген зыяны үчүн кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартуу жөнүндөгү маселелер барган сайын жана өжөрлүк менен талкуулана баштаганын баса белгилейт.

Азыркы учурдагы илимде бирден бир олуттуу маселелердин бири – бул юридикалык жак категориясы. Жалпыга таанылгандай, юридикалык жак, физикалык жак катары укуктун субъектиси [1]. Окумуштуулар юридикалык жактын жаралуу жаратылышын түшүндүргөн көптөгөн теорияларды иштеп чыккан, алардын ичинде: «фикция теориясы» (Фридрих Карл фон Савиньи), «реалдык теория» (Р. Саллейль), «кызыкчылык теориясы» (Рудольф фон Иеринг), «коллектив теориясы» (А.Н. Венедиктов), «мүдүр (директор) теориясы» (Ю.К. Толстой) [2].

*Юридикалык жактын легалдуу түшүнүгү Кыргыз Республикасынын **Жарандык кодексинин 83-беренесинин 1-б. төмөндөгүдөй бекитилген:** «менчинде, чарба жүргүзүүсүндө же оперативдүү башкаруусунда өзгөчөлөнгөн мүлкү бар жана өзүнүн милдеттемелери боюнча ал мүлкү менен жооп берген, өз атынан ушул мүлккө байланышкан жана мүлккө байланышпаган жеке укуктарга жана милдеттемелерге ээ боло алуучу жана ишке ашыруучу, сотто доочу жана жоопкер катары да чыга алуучу уюм юридикалык жак катары таанылат» [3]. Ал эми Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 17-беренесинде «Кылмыш-жаза жоопкерчилигине ушул Кодексте белгиленген жашка жеткен, акыл-эси соо, кылмыш жасаган адам гана тартылат» [4] деп белгилеген.*

Азыркы учурда чет өлкө мамлекеттеринин мыйзамдуулугунун анализдөөдө көрсөтүлгөндөй, укук системасында юридикалык жактын кылмыш-жаза жоопкерчилиги ар тараптуу регламенттештирилген.

Атап айтканда, Великобританияда корпорация тарабынан жасалды деп таанылышы, эгерде андай жосун түздөн түз же башка жактардын катышуусу

менен болсо. Мында корпорациянын ишмердүүлүгү физикалык жактын аракетинен айырмаланып турган [5]. Ошондой эле англиялык кылмыш-жаза мыйзамдуулугунда юридикалык жактарга айып салуу кылмыш жазасы катары колдонулуп келген, бирок жасалган кылмыш үчүн физикалык жакка кылмыш жазасын тартуу колдонулган эмес.

Америка Кошмо Штаттарынын кылмыш-жаза укугу англиялык жалпы укук системасы негизинде калыптанган жана көп убакыттан бери өнүгүп келе жатат. Азыркы учурда АКШнын кылмыш-жаза укугунда юридикалык жактарды кылмыш жоопкерчиликке тартуу маселеси федералдык кылмыш-жаза мыйзамдуулугунда жана ошондой эле штаттардын кылмыш-жаза мыйзамында да регламенттирилген. Мисалы, АКШнын **Кылмыш-жаза кодексиндеги (1962-жыл)** беренесинде корпорациялардын, корпоративдүү эмес уюмдардын жана алардын кызыкчылыгы менен жосун жасай турган же милдеттүү болгон жактар кылмыш-жаза жоопкерчилиги каралган. Бул беренедө мыйзамдын негизинде каралган корпорациялык атайын милдеттемелерди аткарган учурдагы укук бузуулар үчүн корпорация жооп бере тургандыгы айтылган [6].

Кээ бир штаттардын кылмыш-жаза мыйзамдуулугунда юридикалык жактардын кылмыш-жаза жоопкерчилиги каралган, тактап айтсак, Огайо Штатынын мекемелеринде кылмыш жоопкерчилиги каралган. Ошондой эле Нью-Йорктун кылмыш-жаза кодексинде кылмыш жоопкерчилиги каралган. Юридикалык жактарга негизги жаза катары эреже боюнча айып каралган.

Юридикалык жактардын кылмыш-жаза жоопкерчилик институту роман-герман укуктук үй бүлөөлөрүнө (континенттик укук системасы) таандык өлкөлөрдө да каралган.

Франциянын кылмыш-жаза мыйзамдуулугунда юридикалык жак кылмыштын субъектиси катары таанылат. 1992-жылы Франциянын кылмыш-жаза кодексинде мыйзамдуулук жобо катары бекитилген. Ал кодексстин 121-2 беренесинде мамлекеттен тышкары, бардык юридикалык жактар кылмыш-жаза жоопкерчилик таартылары айтылган. Муну менен катар юридикалык жактардын кылмыш жоопкерчилиги ошол жосунду жасаган физикалык жактардын кылмыш-жаза жоопкерчилигин четке какпайт [7].

Юридикалык жактарга колдонуулучу жазалардын системасы кылдаттык менен иштелип чыккан. Франциянын кылмыш-жаза кодексинин 131-39 беренесинде аталган субъектилерге колдонуулучу жазалардын тизмеги көрсөтүлгөн: юридикалык жактарды ликвидациялоо; профессионалдык же коомдук ишмердүүлүк мөөнөтүн токтотуу же тыюу салуу; кылмыш жасоо үчүн колдонулган предметтерди конфискациялоо; сот тарабынан кабыл алынган токтомду афишалоо; уюмдарды же бирикмелерди белгилүү бир мөөнөткө токтотуу же жабуу ж.б.у.с. жазалар колдонулат. Көпчүлүк учурда юридикалык жактарга

кылмыш жасагандыгы үчүн айып түрүндөгү жазалар колдонулат.

Германиянын азыркы учурда колдонулуп жаткан кылмыш-жаза мыйзамдуулугу Германиянын 1871-жылы кабыл алган жана 1975-жылы кайрадан редакцияланган кылмыш-жаза кодексине базасында таянып, юридикалык жактардын кылмыш-жаза жоопкерчилигин карайт. Чындыгында, АКШна жана Францияга салыштырмалуу юридикалык жактардын кылмыш-жаза жоопкерчилигине байланышкан маселелер толук иштелген эмес. Мунун себептери болуп ФРГдагы кылмыш-жаза мыйзамдуулугунун кодификациянын толугу менен болбогондугу жана кылмыш-жаза мыйзамдуулугу менен параллельно аракеттеги мыйзамдар менен карама-каршы келгендиги менен байланышта болгондугу. Мисалы, ФРГнын КЖКнин §75 нормасын колдонгон жосундарды жасай турган өкүлчүлүк жана органдарга өзгөчө **предписания** жазылган б.а. юридикалык жактарга [7].

Голландиянын 1886-жылдагы жана 1976-жылы редакцияланган кылмыш-жаза кодексинде юридикалык жактарга атайын 51 берене арналып, анда кылмыш жосунду жасаган физический адамга дагы жана юридикалык жактарга бирдей жаза колдонуулары айтылган.

Эгерде кылмыш жосуну юридикалык жак тарабынан жасала турган болсо, анда мыйзамдын чегинде кылмыш иши козголуп жаза тууралуу жана мажбурлоо чарасын колдонуу тууралуу чечим чыгышы мүмкүн: юридикалык жакка карата; укук бузууларга тапшырма берген, андай укук бузууларга жетекчилик кылгандарга карата же физический же юридикалык жактарга чогуусу менен [8].

Ошондой эле скандинавалык өлкөлөрдө (Дания, Норвегия, Финляндия), мусулман өлкөлөрдө (Иордания, Ливан, Сирия), социалистик өлкөдө (Кытай Элдик Республикасы) укуктук системаларында юридикалык жактарды кылмыш-жаза жоопкерчилигине тарта алышат. Мындай жоопкерчилик Индияда, Японияда, Румынияда, Молдова Республикасында, Литова Республикасына да таанымал.

Ал эми Кыргыз Республикасында юридикалык жактар үчүн кылмыш-жаза жоопкерчилик киргизүүгө каршы болгондор төмөндөгүдөй шылтоолорго таянат: 1) мыйзамсыз ишмердүүлүк кылгандыгы үчүн жарандык же административдик укуктун чегинде эле материалдык жоопкерчиликтерди көбөйтүү; 2) юридикалык жактарда физический адамга тиешелүү жаратылыш сапаттары жок болгондуктан, ага карата эркинен ажыратууга же камоого кылмыш жазасын колдонууга болбойт; 3) юридикалык жактарга кылмыш-жазасын колдонуу жеке күнөөлүк жоопкерчилик принцибинин бузулушуна алып келет.

Юридикалык жактарды кылмыш субъектиси катары эсептеген жактарга төмөндөгүдөй өздөрүнүн позициясын аргументтештирет: 1) кылмыш-жаза мыйзамдуулугу менен коргологон коомдук мамилелер бузулган учурда, жарандык-укуктук же административдик укук чаралары жетишсиз болуп жатса, юридикалык жактар жасаган коомго коркунучтуу

жосундун деңгээлин карата колдонуучу санкциялар башка укук тармактарында каралбаса; 2) юридикалык жак мыйзам тарабынан өз алдынча укук субъектиси катары таанылгандыктан, физический жакка көз карандысыз эле, жасалган кээ бир кылмыштын түрлөрү үчүн кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартса болот; 3) юридикалык жактардын кылмыш жоопкерчилиги жеке жактардын жоопкерчилигин четке какпайт, ошондой эле жеке күнөө принцибин сактап турат.

Юридикалык жактардын кылмыш-жаза жоопкерчилиги тууралуу маселесин чечүүдө эң негизги моменти болуп, күнөө маселеси болуп саналат. Кээ бир авторлор юридикалык жактардын күнөөсү ал мекенин милдетин жана укугун, кызыкчылыгын ишке ашырганын көзөмөлгө алган, анда иштеген жумушчулардын жүрүш-турушун чагылдырылат [9].

Демек, Кыргыз Республикасында юридикалык жактарга карата кылмыш жоопкерчилигин колдонуу перспективасы барбы, Кыргызстанда азыркы жазык укугунда аталган маселени чечүү боюнча кандай мүмкүнчүлүктөр, жолдору бар.

Биринчи жолу болуп, маселени чечүүдөгү компромисстүү вариант кылмыш субъектиси менен кылмыш-жаза жоопкерчилик субъектисинин түшүнүктөрүн **көбөйтүү** [11]. Мындай мамиледе жазык укуктун эрежесин бузбай эле кылмыштын субъектиси катары мурдагыдай эле белгилүү бир жашка жеткен, акыл эси ордунда, физический жакты калтырып, ушул эле учурда юридикалык жактын кылмыш жаза жоопкерчилигинин субъектиси катары калтырыш керек.

Бирок, бул кылмыш-укуктук эмес, ал маселени кылмыш-саясий жактан чечүү болуп саналат.

Литература:

1. Братусь С.Н. Юридические лица в советском гражданском праве. М., 1947. С. 35.
2. Гражданское право: Учебник: В 3 т. Т. 1 / Подред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – М., 2004. С. 146-151.
3. Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть первая: Федеральный закон от 30.11.1994 № 51-ФЗ (в ред. от 03.11.2006) // Собрание законодательства РФ. 1994. № 32. Ст. 3301.
4. Никифоров А. С. Юридическое лицо как субъект преступления и уголовной ответственности. М., 2002. С. 51.
5. Примерный Уголовный кодекс США: Официальный проект Института американского права / Пер. с англ. А.С. Никифорова; Под ред. Б.С. Никифорова. М., 1969.
6. Уголовный кодекс Франции / Пер. с франц. и предисл. Н.Е. Крыловой; Науч. ред. Л.В. Головкин, Н.Е. Крылова. СПб., 2002.
7. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / Пер. с немецк. Н.С. Рачковой; Науч. ред. Д.А. Шестаков. СПб., 2003.
8. Уголовный кодекс Голландии / Пер. с англ. И.В. Мироновой; Науч. ред. Б.В. Волженкин. СПб., 2001.
9. Ситковский И.В. Проблемы ответственности юридических лиц в уголовном законодательстве // Уголовное право. 2002. № 4. С. 44.
10. Епифанова Е.В. Юридическое лицо как субъект преступления // Современное право. 2003. № 2. С. 45.
11. Михеев Р.И., Корчагин А.Г., Шевченко А.С. Уголовная ответственность юридических лиц: за и против. Монография. Владивосток, 1999. С. 42.
12. Келина С.Г. Ответственность юридических лиц в проекте нового Уголовного кодекса Российской Федерации // Уголовное право: Нов. идеи. М.: ИПП РАН, 1994. С. 59.

Рецензент: д.ю.н., профессора Т.И.Ганиева